

Warszawa, 10 stycznia 2021 r.

dr hab. Bernadeta Szczupał, prof. APS
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
Instytut Pedagogiki Specjalnej

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Grażyny Aondo-Akaa
Samostanowienie w procesie realizacji zadań rozwojowych młodych dorosłych
z niepełnosprawnością ruchową przygotowanej pod kierunkiem naukowym
dr hab. Piotra Majewicza, prof. UP

Przedstawiona do recenzji dysertacja jest prawidłowo opracowaną, nowatorską rozprawą, zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym. Pani mgr Grażyna Aondo-Akaa podjęła temat o dużym znaczeniu poznawczym, rehabilitacyjnym i społecznym. Funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością ruchową w społeczeństwie, pomimo wcielenia w życie idei modelu społecznego niepełnosprawności, to w dalszym ciągu zmaganie z wszelkiego rodzaju utrudnieniami, ograniczeniami i barierami. Dlatego szczególnie ważna w życiu tych osób jest możliwość zaangażowania w kreowanie własnego życia. Niestety niewiele jest jeszcze doniesień badawczych dotyczących samostanowienia w procesie realizacji zadań rozwojowych młodych osób dorosłych z niepełnosprawnością ruchową, a przecież odnalezienie swojego miejsca w rzeczywistości społecznej i umiejętne poruszanie się w niej mają istotne znaczenie właśnie dla tych osób. Pozwalają im być pełnoprawnymi członkami społeczeństwa, samodzielnie i odpowiedzialnie realizującymi różnorakie wyzwania. Zrozumienie swojego miejsca w świecie, aktywne radzenie sobie w nim, planowanie własnego życia, decydowanie o sobie w procesie realizacji zadań życiowych oraz kształtowanie poczucia własnej wartości jest niezwykle ważne dla młodych osób z niepełnosprawnością ruchową.

Dysertacja Pani mgr Grażyny Aondo-Akaa wychodzi naprzeciw tej problematyce, wpisując się w jej treści. Ukazuje możliwości funkcjonowania badanych młodych osób

z niepełnosprawnością ruchową, jak też zastosowania wielu interesujących rozwiązań praktycznych, inspirując w ten sposób do dalszych eksploracji badawczych

Przedłożona do recenzji praca obejmuje 413 numerowanych stron. Składa się ze wstępu, dwunastu rozdziałów, w tym pierwsze pięć ma charakter teoretyczny, rozdział szósty przedstawia założenia metodologiczne badań własnych, w rozdziałach 7-10 zawarto analizę zgromadzonych wyników badań, w rozdziale 11 zawarto uzyskane wnioski z badań oraz implikacje dla praktyki pedagogicznej, w rozdziale 12 wskazano na ograniczenia przeprowadzonych badań, zakończenia, obszernej, aktualnej i szczegółowo opracowanej bibliografii (s.337-373), spisu wykresów i rysunków. Uzupełniają ją aneksy zawierające narzędzia diagnostyczne oraz szczegółowe tabele i wykresy prezentujące wyniki przeprowadzonych badań. Struktura pracy jest przejrzysta, poprawna ze względu na podjęty temat, czyli typowa dla rozpraw zawierających raporty z badań, gdzie analizy teoretyczne wiążą się z częścią empiryczną, stopniowo wprowadzając czytelnika w podjętą problematykę. Przyjęta kolejność poszczególnych rozdziałów została podporządkowana istocie przedmiotu opisywanych w pracy zagadnień, jest uzasadniona merytorycznie i metodologicznie. Dodatkowe wątki merytoryczne omawiane wewnątrz rozdziałów są konstruktywnie uzasadnione i przedstawione w przemyślanych proporcjach, wytłumaczalnych zakresem wymaganej analizy. Zachowane są proporcje między teoretycznym wprowadzeniem, liczącym 134 strony i częścią analityczną, zawierającą 279 stron. Rozprawa posiada logiczny układ, stanowi komplementarną całość. Jest to zamknięta całość, ukazująca poprawność warsztatową i merytoryczną Doktorantki. Praca napisana została bardzo dobrym językiem, występuje szczegółowa konsekwencja w zapisie bibliograficznym. Warstwę językową cechuje ponadto poprawność terminologiczna i dobry stopień komunikatywności. W pracy zauważalna jest stosowana poprawność terminologiczna. Jest również bardzo dobrze rozplanowana graficznie. Nie mam zastrzeżeń redakcyjnych do tekstu. Wyrażam przekonanie, że Autorka dowiodła swoich umiejętności pisania tekstu naukowego.

We wstępie rozprawy Doktorantka rzetelnie uzasadnia wybór swojego tematu badawczego oraz wskazuje na inspiracje, którymi się kierowała opracowując rozdziały teoretyczne oraz koncepcję metodologiczną i analizę przeprowadzonych badań.

Rozdziały teoretyczno-przeglądowe obejmują wnikliwą analizę podstawowych dla dysertacji pojęć i teorii. Autorka, w rozdziale pierwszym, wychodzi od rzetelnej prezentacji podstawowych, teoretycznych zagadnień dotyczących niepełnosprawności ruchowej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na charakterystykę wybranych rodzajów niepełnosprawności ruchowej (porażenie mózgowe, dystrofie mięśniowe, rdzeniowy zanik mięśni, przepuklina

oponowo - rdzeniowa, artrogrypozą, achondroplazją, wrodzona łamliwość kości, wrodzony brak kończyn), które mogą warunkować konieczność korzystania z fizycznego wsparcia. Następnie w rozdziale drugim szczegółowo prezentuje wieloaspektowe charakterystykę okresu wczesnej dorosłości i związanych z nim najważniejszych wyzwań i trudności rozwojowych. W rozdziale trzecim Doktorantka wyczerpująco omawia samostanowienie, jego rolę w psychospołecznym funkcjonowaniu osoby z niepełnosprawnością ruchową oraz dokonuje przeglądu dotychczasowych badań nad samostanowieniem osób z niepełnosprawnością ruchową. Rozdział jest napisany prawidłowo, jednak zbędne jest omawianie w nim samostanowienia osób z niepełnosprawnością intelektualną (s. 98-102). Rozdział czwarty zawiera szczegółową prezentację i analizę podstawowych struktur osobowościowych związanych z samostanowieniem (samoocenę, umiejscowienie poczucia kontroli i poczucie koherencji). W kolejnym, piątym rozdziale Doktorantka rzetelnie omówiła wybrane aspekty psychospołecznego funkcjonowania dorosłych osób z niepełnosprawnością ruchową, które są warunkowane samostanowieniem.

Zaprezentowane przez Doktorantkę teoretyczne tło badań stanowi rezultat wnikliwej kwerendy literatury z różnych dyscyplin naukowych – przeważają prace z zakresu pedagogiki specjalnej, psychologii i socjologii. Polskie piśmiennictwo uzupełniają liczne, aktualne odwołania do obcojęzycznej literatury przedmiotu. Cytowane w pracy pozycje świadczą o bardzo dobrej orientacji Autorki w analizowanych problemach – dobrano je niezwykle starannie, tworząc na ich podstawie przejrzysty opis teoretycznych podstaw badań własnych. Doktorantka swobodnie porusza się w obrębie prezentowanych zagadnień teoretycznych. Zaprezentowane w nim rozważania są cenne dla podjętego zakresu tematycznego badań własnych. Nie ulega wątpliwości, że Doktorantka stara się określić każde pojęcie zawarte w temacie pracy, a te z nich, które najbardziej Jej odpowiadają, odniosła do stawianych zadań natury teoretycznej i praktycznej. Poradziła sobie z tym bardzo dobrze, starając się zanalizowane i zdefiniowane kategorie pojęciowe osadzić w dostępnych doniesieniach z badań. Jest to wyjątkowo staranny i rzetelny dobór aparatury pojęciowej do zaplanowanych badań własnych, oparty na bogatej literaturze polskiej i obcojęzycznej. W kontekście tych sugestii należy podkreślić, że wszystkie rozdziały teoretyczne zostały napisane zwięźle, wyczerpująco i kompetentnie. Treści w nich zawarte zostały trafnie dobrane, zaprezentowane przejrzysto, w logicznym układzie. Nie mam żadnych zastrzeżeń do kompetencji Doktorantki i Jej wiedzy dotyczącej omawianej problematyki. Doktorantka zadała sobie wiele trudu na doprecyzowanie zagadnień teoretycznych będących przedmiotem dysertacji.

Rozdział szósty zawiera założenia metodologiczne badań własnych. Doktorantka przedstawiła w nim cel i przedmiot, badań, problemy badawcze i hipotezy robocze, zmienne i wskaźniki. Opisała przyjęte metody, techniki, narzędzia badawcze oraz dokonała precyzyjnego wymienienia prawidłowo zastosowanych metod analiz statystycznych. Scharakteryzowała również grupę badanych osób i kryteria jej doboru, a także przedstawiła teren, organizację i przebieg badań.

Przedmiot zaprezentowanych badań wymaga pewnego doprecyzowania językowego. Za przedmiot badań A.W. Maszke (2004) uważa wszelkie obiekty, rzeczy oraz zjawiska i procesy, którym one podlegają i w odniesieniu, do których należy sformułować pytania badawcze. W takim ujęciu pewną językową nieścisłością jest nazywanie przedmiotem *poziom samostanowienia młodych dorosłych osób z wrodzoną znaczną niepełnosprawnością ruchową* lub *poziom zasobów osobistych dynamizujących samostanowienie młodych dorosłych osób z wrodzoną znaczną niepełnosprawnością ruchową* (s.136). Zapewne pośpiech i przeświadczenie o zrozumiałości prezentowanego kontekstu spowodował taki stan rzeczy.

Problemy badawcze i hipotezy robocze są sformułowane na pewnym poziomie ogólności, ale nie budzą większych zastrzeżeń metodologicznych. Trafnie zakreślają przejrzystą strukturę pola badawczego, dobrze korespondują z przyjętymi koncepcjami teoretycznym i świadczą one o bardzo dobrej orientacji Doktorantki w podjętej problematyce badawczej. Dokładniejszego merytorycznego omówienia wymagają zmienne niezależne, pośredniczące i zależne oraz sformułowane do nich wskaźniki. Pewnego doprecyzowania wymaga zaproponowany model zależnościowy samostanowienia młodych dorosłych z niepełnosprawnością ruchową (Rysunek 2, s. 147). Powinien on być bardziej kompatybilny z prawidłowo z przyjętymi celami badań i problemami badawczymi oraz sformułowanym tematem rozprawy doktorskiej. Ponadto model ten powinien być w podsumowaniu przeprowadzonych badań zweryfikowany i omówiony.

Również dobór metod i narzędzi badawczych, niezbędny do zbierania danych w aspekcie celu badań i sformułowanych problemów badawczych nie budzi zastrzeżeń i jest w pełni uzasadniony. Doktorantka trafnie wykorzystwała metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety i następujące narzędzia badawcze: *Skala Samooceny SES Rosenberga* w adaptacji Łaguny, Lachowicz-Tabaczek i Dzwonkowskiej; *Kwestionariusz Delta do badania umiejscowienia poczucia kontroli* autorstwa Drwala; *Kwestionariusz Orientacji Życiowej SOC* autorstwa Antonovsky'ego, wersja zmodyfikowana; *Kwestionariusz Pomiaru Samostanowienia* w opracowaniu Doktorantki; *Skala SWLS do Pomiaru Satysfakcji z Życia* autorstwa Dienera, Emmonsa, Larsena i Griffin, w adaptacji Juczyńskiego; *Skala Sposobów*

Radzenia Sobie w opracowaniu Czapińskiego i Uranta; *Skala Postaw Być i Mieć* Grulkowskiego – wersja zmodyfikowana; *Skala ADL* – wersja zmodyfikowana. Ich dobór do zbierania danych w aspekcie celów badawczych i sformułowanych problemów badawczych jest prawidłowy i w pełni uzasadniony. Wykorzystane narzędzia badawcze powinny być dokładniej opisane. W badaniach dodatkowo wykorzystano wywiad recepcyjny. Wywiad ten powinien być również dokładniej omówiony. W przeprowadzonych badaniach jest to ważna, uzupełniająca metoda, która powinna mieć dokładniejsze odniesienie w założeniach metodologicznych, a uzyskane wyniki powinny być też szerzej omówione w kolejnych rozdziałach empirycznych. Przyjęty model badań ilościowo-jakościowych jest jak najbardziej uzasadniony. Daje on możliwość zdecydowanie większej obiektywizacji uzyskanych wyników badań.

Uogólniając pragnę podkreślić, że niezależnie od poczynionych uwag, cała strategia badań została opracowana prawidłowo, jest zgodna z powszechnie przyjętymi koncepcjami. Widoczny jest związek między celem badań a przyjętymi procedurami. Zauważalna jest znajomość bardzo dobrej literatury metodologicznej, która ujawnia się trafnymi odwołaniami do licznych pozycji z tego zakresu. Rozdział ten świadczy o dojrzałości metodologicznej Doktorantki.

Kolejne rozdziały (7-10) zawierają analizę danych pozyskanych podczas badań własnych. Są to przemyślane, bardzo dobrze napisane rozdziały. Struktura wszystkich rozdziałów empirycznych jest w znacznym zakresie pochodną przedstawionej w rozdziale metodologicznym konstrukcji problemów badawczych. Układ ten jest logiczny, przejrzysty i sprzyja recepcji treści analitycznych. Doktorantka dobrze poradziła sobie z analizą obszernych i wartościowych danych statystycznych. Prezentacja zgromadzonych wyników badań jest logiczna i klarowna, umieszczona w licznych tabelach i wykresach. Doktorantka wykazała się bardzo dobrą umiejętnością interpretacji uzyskanych danych empirycznych. Zauważalne jest również to, że Doktorantka bardzo dobrze orientuje się w możliwych sposobach analizy informacji zebranych w toku procesu badawczego.

W rozdziale siódmym Doktorantka dokonuje prawidłowego i przemyślanego przedstawienia poziomu samostanowienia i poszczególnych jego elementów (autonomii, samoregulacji, empowermentu, samorealizacji i ogólnego poziomu samostanowienia).

W rozdziale ósmym Doktorantka dokonuje rzetelnego przedstawienia zależności pomiędzy zasobami osobistymi (samooceną, umiejscowieniem poczucia kontroli, poczuciem koherencji) a poziomem samostanowienia młodych dorosłych z wrodzoną znaczną niepełnosprawnością ruchową. Natomiast w kolejnym rozdziale Doktorantka zasadnic

analizuje zależność pomiędzy samostanowieniem a wybranymi elementami dorosłego życia badanych osób. Szczególną uwagę zwraca na poziom samostanowienia badanej grupy a jej plany życiowe, strategie radzenia sobie i satysfakcję z życia.

W rozdziale dziesiątym Doktorantka prezentuje zależność pomiędzy poziomem samostanowienia badanych osób z wrodzoną znaczną niepełnosprawnością ruchową a realizacją zadań rozwojowych adekwatnych dla okresu wczesnej dorosłości: pozostanie w stałym związku z drugą osobą, posiadanie dzieci, podejmowanie pracy zawodowej, prowadzenie samodzielnego gospodarstwa domowego, podejmowanie obowiązków obywatelskich oraz posiadanie pokrewnej grupy społecznej.

W kolejnych dwóch rozdziałach (jedenastym i dwunastym) Doktorantka prawidłowo prezentuje obszerne wnioski z przeprowadzonych badań, uzyskane implikacje dla praktyki pedagogicznej oraz ograniczenia przeprowadzonych badań. Wskazała również, co jest bardzo istotne, kierunki dalszych badań. Rozdziały te są wartościowym podsumowaniem przeprowadzonych analiz. Do wyników badań i wniosków końcowych Doktorantka dochodziła drogą dosyć złożonej procedury statystycznej, formułując interesujące implikacje o dużym znaczeniu dla teorii i praktyki pedagogiki specjalnej. Jednak omawianie i interpretowanie tak obszernych wyników badań i wynikających z nich wniosków mogło być bardziej pogłębione, szczególnie w kontekście przeprowadzonych, uzupełniających badań jakościowych.

Podsumowując ocenę wszystkich rozdziałów empirycznych stwierdzam, że są one logiczne i prawidłowo napisane. Uważam, że Doktorantka wykazała się bardzo dobrą umiejętnością prawidłowej prezentacji i analizy zgromadzonych w toku badań własnych materiałów i w pełni sprostала wszystkim podjętym wyzwaniom metodologicznym. Również dyskusja z autorami prac zajmujących się tą problematyką potwierdziła dobrą znajomość literatury przedmiotu i dużą umiejętność poruszania się w niej.

Rozprawa potwierdza też umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej poprzez zaprojektowanie, przeprowadzenie i uzyskanie prawidłowych wniosków z badań. Mimo niezaprzeczalnych walorów pracy jako rozprawy badawczych, nie jest ona wolna od drobnych potknięć. Wymienione w recenzji uwagi nie obniżają mojej wysokiej oceny tej wartościowej rozprawy i mają jedynie charakter doskonalących modyfikacji. Dojrzała i przemyślana koncepcja badań zaowocowała poznawczo wartościowym materiałem badawczym. Proces weryfikacji przyjętych hipotez nie budzi wątpliwości. Uważam, że Doktorantka zrealizowała przyjęte cele rozprawy. Postawiła przed sobą złożone zadanie i dobrze się z niego wywiązała. Wskazała również, co jest bardzo istotne, kierunki dalszych badań. Świadczy to o dużej wiedzy i dojrzałości badawczej Doktorantki. Podsumowując ocenę

globalną pracy nie sposób pominąć jej wysokiej jakości pod względem edytorskim. Podkreślenia wymaga fakt, że język pracy jest nie tylko prawidłowy i zrozumiały, ale również bardzo literacki. Styl narracji cechuje czytelność, przejrzystość, czemu służą różne zabiegi graficzne, np. pogrubienia czcionki, kursywa, akapity, tabele, ryciny.

Reasumując, rozprawa jest raportem z interesujących badań, które wnoszą nowe elementy do naszej dotychczasowej wiedzy, szczególnie z zakresu pedagogiki specjalnej. Praca spełnia wymagania poprawności warsztatowej, opartej na prawidłowo przeprowadzonej analizie otrzymanych wyników. Jest to bardzo dobrze napisana rozprawa naukowa oraz, że jest ona wartościowym, rzetelnym i oryginalnym przedstawieniem podjętego tematu badawczego. Zawarte w niej wnioski mają nie tylko wartość poznawczą, ale dają się wykorzystać w praktyce pedagogicznej i rehabilitacyjnej. Badania te jako aktualne i wartościowe ujęcie tematu samostanowienia w procesie realizacji zadań rozwojowych młodych dorosłych z niepełnosprawnością ruchową, powinny być upowszechnione i powinny zostać opublikowane w formie monografii.

W konkluzji końcowej stwierdzam, że dysertacja Pani mgr Grażyny Aondo-Akaa *Samostanowienie w procesie realizacji zadań rozwojowych młodych dorosłych z niepełnosprawnością ruchową*, napisanej pod kierunkiem naukowym promotora dr hab. Piotra Majewicz prof. UP, pełni wszystkie kryteria i wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w *Ustawie z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym* (Dz. U. z 2017r., poz. 1789) oraz w związku z art. 179 ust. 1 *Ustawy z dnia 3 lipca 2018r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018r., poz. 1669). *Rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie pedagogika oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych.* Na tej podstawie stawiam wniosek do Wysokiej Rady Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie o dopuszczenie Pani mgr Grażyny Aondo-Akaa do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora.

Bernardeta Sturipa